

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПАРЕМІЙ

*Комар О. С., викладач кафедри іноземних мов
Октамов Атабек, студент I курсу фізико
-математичного факультету
УДПУ ім. П. Тичини*

Анотація

Статтю присвячено огляду паремійних одиниць англійської мови. З'ясовано сутність поняття «паремія», розглянуто компоненти, які складають паремійний фонд англійської та української мов. На підставі результатів аналізу спеціалізованої та художньої літератури англійською та українською мовами визначено основні класифікації паремій та фразеологічних єдностей на основі перекладу. Відмічено важливість паремій для знайомства з культурою народу, мова якого вивчається, як іноземна, для формування в студентів творчих здібностей та морально-культурних цінностей.

Ключові слова: паремія, фразеологізм, афоризм, фразеологічна єдність.

Abstract

The article deals with the overview of English phraseological units. The essence of concept "paremiae" is defined, the basic components of paremiaes essets in English and Ukrainian languages are considered. Due to the results of the analysis of English and Ukrainian specialized and fiction literature, the main classifications of paremiaes and phraseological units by means of translation are determined. The importance of paremiaes for acquisition with the culture of the people, the language of which is studied as a foreign language, for developing students creativity and their moral and cultural values is noted.

Key words: paremiae, idiom, , formalism, aphorism, phraseological unit.

Прислів'я та приказки, а часто також і афоризми, що становлять паремійний фонд, – це багатство мови, оскільки в них відбивається менталітет народу, його побут, звичаї та традиції. Вони відображають сутність людського буття, думки людей про світ, любов, життя, зраду, розум та інші філософські та психологічні поняття. Це ніби моральні правила, якими слід користуватися в повсякденному житті, вони містять рекомендації чи застереження, схвалення чи засудження, адже увібрали в себе досвід багатьох поколінь [3; 7].

Кожна розвинена мова, як відомо, має у своєму складі значну кількість стійких словосполучень, що вживаються носіями мови завжди в усталеному оформленні. Саме вони найвиразніше передають дух, нев'янучу красу мови, яку витворив народ упродовж віків для потреб спілкування в усній та писемній формах. Оскільки мова, як і будь-яке суспільне явище, безперервно розвивається, разом з нею в постійному русі перебуває і її паремійний фонд.

Паремійний фонд мови – це скарбниця народної мудрості, до якої входять найбільш влучні, ємкі, художньо виразні вислови-спостереження, що торкаються всіх найсуттєвіших сфер життя та діяльності людини; вони часто зустрічаються в оригінальних творах класичних та модерних авторів, активно використовуються в засобах масової інформації, в пресі, в повсякденному житті [4; 48].

Кожне прислів'я є по суті мініатюрним художнім твором, зміст та афористична сила якого породжуються його кондесованою образністю та особливостями ритмомелодійної структури. Саме тому важливим завданням перекладача є максимальне збереження яскравих паремійних образів, втілених у тропи, архітектоники пареміологічних одиниць, їхніх композиційних рис та синтаксичної структури [3;12].

Звернення до аналізу паремій під час навчання стимулює думку студента, розширює філософічний світогляд, дозволяє глибше зрозуміти культуру народу, мова якого вивчається.

Як бачимо, паремійний фонд мови – це цінний скарб народу. Він вимагає плідного вивчення і дослідження, оскільки відбуваються суперечності в розмежуванні понять «прислів'я», «афоризм» і «фразеологічна єдність». Розв'язання цієї проблеми можна віднайти, розглянувши складові компоненти фразеології.

За І. Деєвою, фразеологічна одиниця (фразеологізм) – стійке сполучення слів, граматично організованих за моделлю словосполучення (речення) [2; 64]. Ступінь поєднання або злиття слів у фразеологічних зворотах буває неоднаковою. У фразеологічних зворотах слова зазвичай набувають образного значення, наприклад: *to set someone's teeth on edge* (залякувати); *to wind somebody around one's little finger* (обкрутити когось кругом пальця); *between the upper and nether millstone* (потрапити у скрутне, небезпечне становище). Значення окремих слів у таких словосполученнях певною мірою мотивують загальне значення фразеологізму і зв'язок між словами тут менш тісний.

Окремі усталені мовні звороти, притаманні офіційно-діловому, науковому та публіцистичному стилям, характеризуються певною самостійністю частин. Їх можна доповнити іншими словами або ж замінити окремі елементи іншими – синонімічними. Порівняймо: *to put the question* і *to put the global question*. Зазвичай ключове слово такого звороту може бути стрижнем інших подібних словосполучень, змінюючи значення фразеологізму, наприклад: *to take a word, to take a part, to take somebody side, to take the duty; to find the answer, to find the key, , to find the job, , to find oneself* тощо.

Однією з важливих проблем, над якою працювало багато вчених, є віднесення афоризмів та прислів'їв до складу фразеологічних єдностей. Найбільший внесок у вирішення цієї проблеми зробив О. Кунін.

«*We never know the value of water till the well is dry*» (Ми не знатимемо цінності води, поки її не стане) [6; 38].

Ці приклади дають змогу побачити і зрозуміти різницю між прислів'ями і фразеологічними єдностями. Першою відмінною ознакою є очевидна структура несхожість. Фразеологічні єдності – це вид готових сталих словосполучень, які можна вставити в структуру речення, і які виконують певну синтаксичну функцію.

Фразеологічні єдності не мають такої можливості, вони не можуть замінити повністю речення, як прислів'я чи приказка. Функція, яку фразеологічні єдності виконують в мовленні, – номінативна (вони називають предмет, дію), а функція прислів'їв – комунікативна (вони повідомляють певну інформацію).

Питання «Чи можна вважати прислів'я підвидом фразеологічних єдностей і вивчати разом з фразеологією мови?» є доволі суперечливим. О. Кунін у своїй класифікації відносить прислів'я до фразеологічних єдностей і називає їх комунікативними фразеологічними єдностями. На його думку, одним із головних критеріїв фразеологічних єдностей є стабільність, тобто якщо коефіцієнт фразеологічної стабільності в словосполученнях не є нижчим за мінімальний, це означає, що ми маємо справу з фразеологічними єдностями [6;94].

Варто додати ще один аргумент на підтвердження сутності того, що не існує постійної різниці між пареміями і фразеологічними єдностями.

Так, фразеологічна єдність *the last straw* походить від прислів'я «*The last straw breaks the camel's back*»; *birds of a feather* – від прислів'я «*Birds of a feather flock together*», а деякі прислів'я утворюють фразеологічні єдності: «*Don't put all your eggs in one basket*» – *to put all one's eggs in one basket*.

Отже, багато прислів'їв утворилося з широко вживаних фразеологічних єдностей і навпаки. У будь-якому разі як прислів'я, так і фразеологічні єдності є окрасою художнього стилю літературної мови.

Звернімося до визначення компонентів, які складають паремійний фонд будь-якої мови. **Афоризм** – короткий влучний оригінальний вислів,

узагальнена глибока думка, виражена в лаконічній формі, подекуди несподівано парадоксальній («Поспішай повільно» – *Hurry but slowly* – Октавіан Август). Афоризм завжди містить у собі більше значення, ніж те, що висловлено, він ніколи і нічого не аргументує, але впливає на свідомість виразною неординарністю судження, тому часто афоризми називають «крилатими словами» [1; 12].

Прислів'я – влучний образний синтаксично закінчений вислів, зазвичай ритмічний за будовою, що має повчальний зміст. Значення багатьох прислів'їв мотивується образами, що ґрунтуються на специфічно англійських чи українських реаліях [1; 76].

Переносні значення прислів'я мотивуються найрізноманітнішими образами, але найчастіше такими, в основі яких лежить порівняння, метафора, уособлення, метонімія, синецдоха, гіпербола, літота тощо.

Особливої уваги варті слова-реалії. Вони виникають у мові кожного народу мимоволі і, оскільки відображають національну специфіку, часто завдають великих труднощів перекладачам.

М. Ісаєв дає таке визначення *реалії*: «Терміном «реалії» позначають побутові і специфічно національні слова й звороти, що не мають еквівалентів у побуті, а отже, і в мовах інших народів» [6]. Окремі компоненти прислів'я, без сумніву, можуть бути реаліями, але прислів'я як цілісна одиниця через узагальнено-абстрактний характер не має відповідника – співвідносного денотата у позамовній предметній дійсності, отже, його не можна зарахувати до реалій. Так, у складі прислів'я, використаного І.Франком в оповіданні «Історія кожуха» – «*А без кожуха в зимі – як без духа!*», є лексема «кожух» – реалія стосовно англійської мови як цільової, але ціле прислів'я у даному випадку – не реалія [5; 129].

Приказка – стійкий вислів здебільшого фольклорного походження, який образно розкриває певне явище насамперед з погляду його емоційно-експресивної оцінки. Приказки, на відміну від прислів'їв,

висловлюють незавершену думку, є частиною судження, що має форму незамкненого кліше [1; 72].

Приказка мовиться «до слова» й може бути зреалізована в мовленні тільки в контексті, наприклад: характеризує якості людини – *to have rats in the attic* (не всі вдома); вигляд або стан людини – *betwixt and between* (ні руба, ні м'ясо); різні обставини – *to kick the bucket* (дуба даму); кількість – *a drop in the bucket* (крапля в морі); якість – *it's enough to make a cat laugh* (курам на сміх) тощо.

Паремії постають яскравим прикладом накладання зовнішньої організації об'єктів реального світу на внутрішню (духовну) її частину, що відбивається в нормах та правилах соціального життя етносу, його моральному кодексі, особливостях етнічної психології тощо. В. Жайворонок зазначає, що паремії «є яскравою ілюстрацією традиційних, часто універсальних асоціативних міжпредметних зв'язків або регулярних внутрішніх асоціацій між символами і реальними предметами» [4, 56].

Паремії насичені етнокультурним змістом, який зумовлює їхню значущість та символіку. Їхні складові входять в асоціативні ряди, які є співвідносними як з погляду зовнішньої форми окремих лексем, так і з погляду внутрішнього значення усього виразу. У пареміях часто міститься метафоричний елемент, їх не можна перекладати дослівно, оскільки у багатьох випадках вони мають явно виражене національне забарвлення. Ці факти наштовхують на думку про те, що паремійні одиниці не завжди можуть мати абсолютні відповідники в інших мовах. Складність їх перекладу полягає у тому, що перекладач повинен уміти їх розпізнати і вдало підібрати відповідний український варіант.

З погляду перекладу паремії традиційно поділяють на 3 групи.

До першої групи відносяться такі прислів'я та приказки, які повністю співпадають з українськими – як за змістом, так і за формою, тобто за відбитим образом або складовими компонентами:

All that glitters is not gold. Не все те золото, що блищить.

As a man sows, so shall he reap. Як посієш, так і пожнеш.

Неспівпадіння числа в українській та англійській приказці в останньому прикладі не має суттєвого значення, тому включаємо його у першу групу. Означені прислів'я та приказки, які повністю або майже повністю співпадають у смисловому вираженні певних концептів у різних мовах, мають своїм джерелом загальний прототип і часто є калькою з грецької, латинської або інших мов.

До другої групи належать прислів'я та приказки, які співпадають за змістом, але не співпадають за образом, який лежить у їх основі:

Too many cooks will spoil the broth. У семи няньок дитя без носа.

As well be hanged for a sheep, as for a lamb. Сім бід – один одвіт. Сім смертям не бути, а одної не минути. Раз козі смерть.

При перекладі таких паремійних одиниць рекомендується користуватися такими відповідниками, які закріпилися в мові, оскільки перекладач повинен притримуватися принципу перекладу звичного таким самим звичним, традиційним. В іншому разі паремія може викликати у рецепієнта враження чогось несподіваного та оригінального, тому, зокрема, англійську приказку: *At a snail's pace – Як на волах*, не варто перекладати: *Зі швидкістю равлика*.

До третьої групи відносяться прислів'я та приказки, які не мають відповідників в українській мові – ні за змістом, ні за відбитим образом. Вони перекладаються або описово, або за допомогою мовної формули, створеної перекладачем.

Little pitchers have long / wide ears. Діти люблять слухати розмови дорослих. В малих дітей великі вуха.

Прислів'я та приказки часто мають чітко виражений національний характер, тому їх не варто використовувати при перекладі, не зважаючи на те, що вони повністю співпадають за змістом. Так, англійську

приказку: *To carry coal to Newcastle*, не варто перекладати, зокрема, російською приказкою: *Ездить в Тулу со своим самоваром*, оскільки це внесло б у переклад чуже національне забарвлення. У таких випадках доводиться або давати близький до оригіналу переклад, робити описовий переклад, або перекладати паремію зі зміною образу: *Ніхто не возить вугілля в Ньюкасл; Робити щось безглузде / недоцільне / непотрібне; В ліс дрова возити; В криницю воду лити*.

Прислів'я, приказки та афоризми є цінним матеріалом, який допомагає осягнути та зрозуміти культуру народу, зокрема носія мови, яка вивчається як іноземна, та матеріалом, який може використовуватися як при вивченні етнокультурної парадигми мови, так і в навчальному процесі для формування в учнів творчих здібностей, творчого мислення та морально-культурних цінностей.

Список використаних джерел

1. Большой энциклопедический словарь : Языкознание / [гл. ред. В.Н. Ярцева]. – [2-е изд.]. – М. : Научное издательство «Большая российская энциклопедия», 1998. – 685 с.

2. Деева И. English proverbs and how to use them / И. Деева. – Л., 1970.

3. Дуденко О.В. Номінативна та комунікативна природа українських паремій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О.В. Дуденко. – К., 2002. – 19 с.

4. Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика: Нариси : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл] / В.В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.

5. Исаев М.И. Словарь этнолингвистических понятий и терминов / М.И. Исаев ; [отв. ред. В.М. Шаклеин] : Ин-т языкозн. РАН, Рос. акад. естеств. наук. – [2-е изд.]. – Москва : Наука, 2002. – 200 с.

6. Кунин А. Англо-русский фразеологический словарь [4-е изд., перераб. и доп.] / А. Кунин. – М.: Рус. яз., 1984.